

КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ
(м. Кривий Ріг)

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»
ФАКУЛЬТЕТ ПОЛІТИКО-ІНФОРМАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДАГОГІКИ
(м. Острого)

ГО «АСОЦІАЦІЯ ГЛИБИННОЇ ПСИХОЛОГІЇ "ТЕУРУНГ"»
(м. Одеса)

НАРАТИВНА ПСИХОЛОГІЯ: ТЕОРІЯ, ЕМПІРИКА І ПРАКТИКА

ДОПОВІДІ КЛЮЧОВИХ СПІКЕРІВ І ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ
29-30 листопада 2019 р.

м. Кривий Ріг
Видавець Роман Козлов
2020

УДК 159.9(082)
Н28

Редакційна колегія:

Великодна М. С. – канд. психол. наук, старший викладач кафедри практичної психології Криворізького державного педагогічного університету.

Стогній О. В. – канд. філол. наук., ведуча напрямку наративної психології Асоціації глибинної психології «Теурунг».

Депутатов В. О. – аспірант кафедри практичної психології Криворізького державного педагогічного університету.

Рецензенти:

Мірошник З. М. – д. психол. наук, професор, завідувач кафедри практичної психології Криворізького державного педагогічного університету.

Гандзілевська Г. Б. – д. психол. наук, доцент, професор кафедри психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія»

Усі матеріали подаються в авторській редакції.

Наративна психологія: теорія, емпірика, практика.

Н28 Доповіді ключових спікерів I Всеукраїнської науково-практичної конференції (29–30 листопада 2019 р., м. Кривий Ріг). – Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2020. – 70 с. – URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/3680>

ISBN 978-617-7643-65-3

У збірнику містяться доповіді основних спікерів, представлені на I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Наративна психологія: теорія, емпірика і практика».

Збірка може бути цікавою широкому колу читачів: науковцям у галузі психології, філософії, соціології, філології, а також практикам у сфері психології та медицини.

УДК 159.9(082)

© Колектив авторів, 2020

© Криворізький державний педагогічний університет, 2020

© Національний університет «Острозька академія», 2020

© ГО «Асоціація глибинної психології "Теурунг"», 2020

ISBN 978-617-7643-65-3

ЗМІСТ

Байєр О. О. Обґрунтована теорія як метод роботи з текстом	4
Великодна М. С. Наративний психоаналіз Антоніно Ферро	8
Гандзілевська Г. Б. Роль наративізації у процесі резилієнсу продуктивної акмеологізації (на прикладі українських письменників-емігрантів): емпіричний вимір	12
Гапоненко Л. О. Наративи у рефлексивно-рольових тренінгах для студентів-психологів з підготовки до психогігієнічної саморегуляції	18
Депутатов В. О. Наративний аналіз та механізми захисту	25
Квитка Н. В. Нарратор страниц в социальных сетях, посвящённых феминизму	29
Кляпець О. Я. Наративна робота з сім'єю, що переживає хронічні конфлікти	34
Музичко Л. В. Парадигма наративної психології як засада роботи з проблемою клієнта у коучингу	39
Ратінська О. М. Психологічний аналіз казки Г. Х. Андерсена «Гидке каченя» крізь призму протистояння булінгу	43
Стефанович В. А. Метафора путешествия героя в нарративном консультировании	47
Стогний О. В. Герменевтика клиентских нарративов в юнгианском анализе	54
Столяр З. В., Горбач І. В. Розважальні телепрограми як засіб формування дитячого мовлення	59
Строкина А. П. Нарративный и графологический анализ как взаимодополняющие методы. Пример из практики психолога	63

Гандзілевська Г. Б.

доцент, доктор психологічних наук,

професор кафедри психології та педагогіки

Національного університету «Острозька академія»,

м. Острог, Україна

halyna.handzilevska@oa.edu.ua

**РОЛЬ НАРАТИВІЗАЦІЇ У ПРОЦЕСІ РЕЗИЛІЄНСУ ПРОДУКТИВНОЇ
АКМЕОЛОГІЗАЦІЇ
(НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ-ЕМІГРАНТІВ):
ЕМПІРИЧНИЙ ВИМІР**

Кризова ситуація, реформи та відповідно зміни, які зараз переживає Україна, провокують втрату життєвих ресурсів, особистісне та професійне вигорання. Особливої уваги потребують вчителі початкової школи у зв'язку із підготовкою до реалізації завдань концепції «Нова українська школа», журналісти та психологи, які у кризових ситуаціях піддаються значним психоемоційним та фізичним навантаженням, що супроводжуються небезпекою для життя та здоров'я. А тому актуальною проблемою сучасної практичної та академічної психології є пошуки шляхів відновлення ресурсного потенціалу їхніх життєвих, в тому числі й професійних сценаріїв, які відповідно до своєї природи має здатність активізуватись у стресових ситуаціях та створювати відчуття впевненості та безпеки щодо майбутнього.

Здатність людини амортизувати вплив надзвичайних ситуацій, тобто «пом'якшувати» їх дію через актуалізацію ресурсів; динамічний, безперервний, активний процес появи чи розвитку нових сил і ресурсів адаптації та відновлення означається вітчизняними науковцями як резилієнс (Н. Гусак, В. Чернобровкіна, В.Чернобровкін, А. Максименко, С. Богданов, О. Бойко, 2017). Один із чинників реалізації цього процесу вбачаємо у дослідженні наративізації – трансформації життєвого досвіду в наративні структури (Н. Чепелева, 2009).

Вибудовуючи особистий наратив (наратив, як вербалізована складова життєвого сценарію) (Костіна, 2013)), людина конструює у власному смисловому просторі певну ієрархію життєвих смислів, що структурують та впорядковують її індивідуальний життєвий досвід (Н. Чепелева, 2013), а також вибудовує смислову основу для розвитку ресурсів досягнення нових вершин в особистісному, професійному, соціальному й духовному самовдосконаленні (акмеологізації) (Т.Молодиченко, 2010)). Підтверджуємо цю думку своїми попередніми дослідженнями на вибірці українських емігрантів [1; 2].

Відповідно до концептуальної ідеї дослідження, життєвий сценарій емігранта вивчався як прогностична поведінкова стратегія внутрішньої моделі власного Я, яка виконує функції / гіперфункції психологічного імунітету. Еміграція досліджується як один з етапів розгортання життєвого сценарію емігранта, який вносить зміни в його сценарний простір у зв'язку зі зміною культурного середовища та адаптацією до нього. Загальновідомо, що пристосування до інокультурного середовища супроводжується втратою психологічних ресурсів. А тому нами було обґрунтовано архітектуру відновлення акмеологічних ресурсів життєвого сценарію в умовах еміграції. Провідними механізмами його відновлення, зокрема адаптаційних ресурсів, виділено ідентифікацію; ресурсів самореалізації – рефлексію; акмереалізації – осмислення життєвого досвіду. У такому контексті роль наративізації є очевидною. Емпірично цю тезу підтверджуємо на вибірці представників творчої еміграції. Так, використання t-критерію Стьюдента дозволило продемонструвати відмінності показників соціокультурної адаптації (показника акмеологічного розвитку) представників літературної та наукової творчості (письменників) і не-письменників, зокрема таких її типів, як «Адаптивність» ($t=-3,036$, $p=0,003$), «Депресивність» і «Відчуження» (відповідно, $t=2,819$, $p=0,006$ та $t=2,162$, $p=0,034$). Показники такого типу соціокультурної адаптації, як «Адаптивність» є нижчі у не письменників-емігрантів порівняно з показниками письменників та науковців, та відповідно вищі для показників типів «Депресивність» та «Відчуження». Такі результати можуть свідчити, що

для емігрантів, які займаються літературною та науковою діяльністю, характернішим є прагнення до самореалізації, вищий рівень активності та впевненості у відносинах з іншими. Відмінності виявлено й для показників архетипу «Шукача» та «Мудреця» (відповідно, $t=-3,114$, $p=0,003$ та $t=-3,231$, $p=0,002$); смисложиттєвих орієнтирів, зокрема, шкали «Процес життя» ($t=2,607$, $p=0,011$); психологічної позиції (шкали «Які інші» ($t=2,542$, $p=0,013$), «Який Бог» ($t=-2,922$, $p=0,005$). Означені показники є вищими на статистично значимому рівні у письменників та науковців у порівнянні з показниками не письменників. Окрім того, досліджено, що показники «Адаптивності» в митців (музикантів) є нижчими порівняно з показниками письменників (використовувався апостеріорний критерій НЗР, де $Mdif=-2,389$) та науковців ($Mdif=-1,889$). Водночас вищими є показники такого типу адаптації, як «Відчуженість» в митців порівняно з показниками письменників ($Mdif=1,556$) та науковців ($Mdif=2,937$).

Щодо реалізації архетипів та інстинктів (акмересурсів емігрантів), з'ясовано, що архетип «Творця» домінує в емігрантів, які займаються мистецькою діяльністю. У науковців найбільш проявленими є архетипи «Простодушного», «Турботливого», «Правителя», акмеологічними компетентностями яких є, відповідно, віра та оптимізм, співчуття та щедрість, відповідальність та вміння керувати, пріоритетною стратегією – слідування своїм принципам. У письменників домінують архетипи Героя та Мага, акмеологічними компетентностями яких є мужність та турбота, стратегією – саморозвиток і реалізація здібностей. В емігрантів, що не займаються наративізацією, домінує архетип «Бунтаря», «Славного Малого», «Закоханого», «Блазня», акмеологічними компетентностями яких є, відповідно, прагнення до свободи; реалізм, емпатія; вміння бути вдячним та вірним, основною стратегією – вразити. Виявлено, що у письменників та науковців провідним є й архетип «Мудреця». Коефіцієнт кореляції Спірмена дозволив встановити статистично значущий зв'язок між показником цього архетипу й показником домінантного інстинкту генофільного типу ($r=0,283$, $p\leq 0,05$), що вказує на

пріоритетність родинних цінностей у життєвому виборі українських емігрантів. Виявлено, що архетип «Творця» і «Шукача» найменше реалізують українські емігранти, які не займаються наративізацією. Нижчими показники архетипу «Шукач» є в митців порівняно з показниками письменників та науковців ($Mdif = -0,444$ та $Mdif = -0,341$ відповідно). Водночас в емігрантів, що не займаються наративізацією, нижчими є показники дослідницького типу інстинктів порівняно з показниками науковців ($Mdif = -0,823$) та митців ($Mdif = -1,053$).

В загальному вищі показники прояву життєстійкості українських емігрантів, що є одним із показників резилієнсу відзначено у другій фазі акмеперіоду (38-60 pp) та нижчі – у віковому проміжку 61–80 років. Причину вбачаємо у деструктивній зумовленості акмеологізації сценарними рішеннями, що й підтверджує обернений кореляційний зв'язок життєстійкості емігрантів зі сценарними установками «Не роби» ($r = -0,446$, $p=0,000$), «Не думай» ($r = -0,280$, $p=0,017$), «Не будь успішним» ($r = -0,528$, $p=0,000$), «Не будь» ($-0,359$, $p=0,002$), «Не відчувай» ($r = -0,247$, $p=0,035$), «Не будь собою» ($r = -0,275$, $p=0,018$), «Не будь здоровим» ($r = -0,331$, $p=0,004$). Разом з тим, використання t-критерію Стьюдента дозволило продемонструвати відмінності показників драйверів «Будь сильним» ($t=2,024$, $p=0,047$), що демонструє заборону на власні почуття, не вміння просити допомогу; «Будь досконалістю» ($t=2,394$, $p=,019$) – прагнення до високого рівня виконання будь-якої діяльності; «Поспішай» ($t=3,014$, $p=0,004$) – високий рівень зайнятості, у представників літературної та наукової творчості (письменників) і не-письменників. Ці показники є вищими на статистично значимому рівні у не письменників у порівнянні з показниками письменників та науковців. Сформовані під впливом цих драйверів сценарні рішення вважаємо акмеологічними бар'єрами. Окрім того, досліджено, що вищими в митців виявлено й показники драйверу «Будь досконалістю» порівняно з показниками письменників та науковців ($Mdif =0,500$ та $Mdif = 0,732$) і показник драйверу «Поспішай» ($Mdif = 0,514$ та $Mdif = 0,484$ відповідно).

У потенційних межах акмеперіоду емігрантів (61–80 років) виявлено, що показники таких шкал соціокультурної адаптації, як «Адаптивність» та «Конформність», показники смисложиттєвих орієнтирів, зокрема шкали «Процес життя», «Локус контролю – Я» та «Локус контролю – Життя», показники домінантного інстинкту дігнітофільного типу, шкал «Яке життя», «Який Бог», «Які інші» є вищими у порівнянні з попереднім віковим проміжком, що дає підстави означити його сензитивним для акмереалізації. Підтверджують цей результат історико-психологічні реконструкції життєвих сценаріїв в акмеперіоді письменників-емігрантів другої та третьої хвиль еміграції, зокрема акмеограми лідерів літературних об'єднань (Ю. Липи, Є. Маланюка, У. Самчука, Г. Костюка, Д. Нитченко). Акмеологічні прояви в період пізньої дорослості письменників-емігрантів свідчать про актуальність перегляду хронологічних меж акмеперіоду.

У дослідженні обґрунтовано позицію щодо принципів самопідтримки особистості у формі генерування наративів. Проаналізовано метафоричні наративи сучасних українських письменників-емігрантів, персоналії яких відповідають критеріям акмеособистостей, зокрема, креативності, інтелігентності, патріотизму й типових ознак, а саме примноження ресурсів і резервів, пріоритетність саморозвитку, духовно-моральна ідентифікація, творча самореалізація (Т. Молодиченко, 2008). З'ясовано, що відновлення акмересурсів письменників на еміграції забезпечили автобіографічні спогади та щоденниковий дискурс. Враховуючи результати дослідження відповідно до авторської архітектоніки відновлення акмеологічного потенціалу життєвого сценарію був розроблений Щоденник психологічної самопомоги для мігранта, спрямований на дослідження акмеологічних ресурсів життєвого сценарію засобами наративізації, зокрема усвідомленню смислів-цілей, свого покликання та цінностей, розвитку позитивного ставлення до себе, інших та свого життя. Якісний аналіз результатів апробації Щоденника психологічної самопомоги для мігранта, запропонований у попередніх дослідженнях, дозволяє рекомендувати його для осіб, що перебувають в кризових умовах.

Структурна композиція щоденника організована відповідно до рівневої моделі акмеологічного потенціалу життєвого сценарію, де стрижневим акмересурсом, що організовує розподіл інших ресурсів для продуктивної акмереалізації мігранта, визначено мрію-ціль. Акмеологічний потенціал життєвого сценарію мігранта досліджується та відновлюється за допомогою комплексу завдань у вимірі процесу індивідуації, що ґрунтується на теорії Архетипів К. Юнга, сучасних концепціях творчості (Л. Бобир), архітектоніці зрілої особистості (Н. Вишнякова) та включає такі етапи: духовна ідентифікація – колективне несвідоме (усвідомлення досвіду предків), гендерна ідентифікація – Аніма / Анімус (вирішення інтра- та інтер- персональних конфліктів), творча ідентифікація – Тінева сторона (активація творчої енергії), соціальна ідентифікація – Персона (корегування сценарних установок та модифікація стратегій самопрезентації), Еґо (смыслотворення) – особистісна ідентифікація та індивідуальна ідентифікація – Самість (прагнення до інтеграції). Перспективу подальших розвідок вбачаємо у перевірці дієвості Щоденника психологічної самодопомоги на вибірці вчителів, журналістів та психологів у час реформ.

Література:

1. Гандзілевська Г. Б. Життєві сценарії українських емігрантів (психолого-акмеологічний дискурс): монографія. Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2018. 484 с
2. Гандзілевська, Галина Борисівна. Психологія життєвих сценаріїв у акмеперіоді українських емігрантів : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07, Нац. ун-т «Острозька академія». Острог, 2018.40 с.